

МІСЦЕ ПЛАСТИКОВИХ КАРТОК У БЕЗГОТІВКОВОМУ ОБІГУ УКРАЇНИ

Останнім часом в Україні набувають поширення операції з пластиковими картками, але процес їх впровадження супроводжується певними труднощами, пов'язаними насамперед із великими капіталовкладеннями в карткову індустрію з боку банків і недостатнім практичним досвідом користування картками у населення. У системі банківського обслуговування пластикові картки є особливим класом платіжних інструментів. Для клієнта – це отримання електронних банківських послуг (розміщення коштів, кредитування, грошові перекази, здійснення платежів, отримання послуг тощо), а для банківської установи – засіб ідентифікації клієнта та можливість визначити, які ще послуги можна надати держателю картки, тому що на сьогодні це вже не іміджевий напрям, а одна з дохідних статей банку [1]. Подальше впровадження нового платіжного інструмента – пластикової картки - може дати значну щорічну економію коштів Державного бюджету [2].

Дослідження питання сучасного стану ринку пластикових карток в Україні набуває особливого значення, що зумовлює актуальність обраної теми та доцільність проведення дослідження для розвитку цього питання. Сучасні наукові розробки з питань теорії та практики орієнтовані насамперед на висвітлення правових, маркетингових та технічних аспектів розвитку розрахунків за допомогою пластикових карток [3,4]. Питання, пов'язані з визначенням місця пластикових карток у безготівковому обігу, умов для розкриття потенціалу і розвитку розрахунків з використанням пластикових карток поки що залишалися поза увагою дослідників.

У зв'язку з цим метою роботи є узагальнення існуючого стану та вирішення проблеми розвитку операцій за допомогою пластикової картки. Для досягнення поставленої мети проведений теоретичний аналіз розвитку вітчизняного ринку пластикових карток.

В Україні великі зміни на ринку пластикових карток відбулися за останні 5-8 років. В 1994-1995 рр., невелика група банків активно почала вивчати карткові технології, розгортати маленькі карткові проекти, випустила перші картки міжнародних платіжних систем, працюючи при цьому через російські або прибалтійські банки.

На початок 1996 р. жоден український банк не мав статусу принципового члена в Міжнародних платіжних системах. Розрив між Росією в освоєнні карткових технологій склав 2-3 роки [5].

Прорив відбувся в лютому – березні 1996 р., коли група українських банків отримала статус Principal Member в платіжній системі VISA International. З того часу відбулися великі зміни [6]. За станом на 01.01.2003 р. 77 з 157 українських банків, які мають відповідну ліцензію, були емітентами або еквайрами платіжних карток. Рік тому на ринку фінансових послуг із картками працювало лише 58 банків. З 1 січня 2002 р. по 1 січня 2003 р. число карток, емітованих українськими банками, майже подвоїлося – з 3251 млн. до 6325 млн. штук (рис. 1).

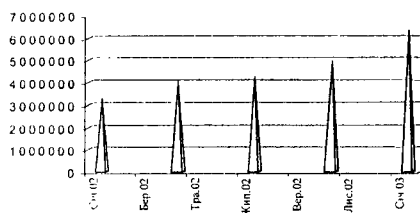

Рис. 1. Кількість емітованих карток в Україні протягом 2002 р.

Як і раніше, найбільший приріст відбувся в міжнародних платіжних системах: кількість карток MasterCard та VISA протягом минулого року збільшилась приблизно на 2600 млн. Дедалі все більше банків стають членами міжнародних платіжних систем. Оператори ринку мають різні типи членства в платіжних системах – умови членства дозволяють співвідносити витрати на ліцензування та процесінг згідно запитів банку та його положення на ринку. Як і в інших напрямках бізнесу, виживають та отримують прибуток від власної діяльності ті оператори ринку, які першими роздвинули певні можливості та пішли на великі капіталовкладення.

Найбільшу питому вагу на українському ринку (44% від загального обсягу карток) за станом на 01.01.2003 р. становить міжнародна платіжна система VISA – 2748 тис. штук. Друге місце за кількістю емітованих карток посідає MasterCard – 32% (2038 тис. штук). Частка карток внутрішньодержавних платіжних систем становить 23% (1455 тис. штук), карток інших міжнародних систем – 1% (84 тис. штук). Внутрішньодержавні платіжні системи охоплюють: міжбанківські багатоемітентні платіжні системи – НСМЕП (133 тис. штук) та Укркарт (80 тис. штук), а також локальні одноемітентні платіжні системи (1455 тис. штук).

Зазначимо, що на початок 2002 р. частка карток VISA становила 39% (1265 тис. штук), MasterCard – 28% (925 тис. штук), внутрішньодержавних платіжних систем – 31% (1001 тис. штук), інших систем – 2% (59 тис. штук).

Лідером на ринку пластикових карток залишається Приватбанк, який на 1 січня 2003 р. емітував майже 2310 тис. штук карток (тоді як на 01.01.2002 р. – 925 тис. штук) міжнародних платіжних систем MasterCard та VISA.

Далі з великим відривом іде група з п'яти банків, що емітувала від 300 тис. до 1 млн. штук карток. Це – Промінвестбанк (1094 тис.), “Аваль” (630 тис.), Ощадбанк (391 тис.), “Надра” (369 тис.) і ПУМБ (335 тис.). Усі банки цієї групи, за винятком Ощадбанку, емітували понад 300 тис. карток міжнародних платіжних систем MasterCard та VISA.

Лідерами емісії карток системи MasterCard серед банків даної групи є Приватбанк (704 тис. штук), Промінвестбанк (278 тис. штук), ПУМБ (231 тис. штук), а карток VISA – Приватбанк (1605 тис. штук), “Аваль – (434 тис. штук) і “Надра” (200 тис. штук).

Група банків перейшла 50-тисячний поріг: на 01.01.2003 р. дев'ять банків мали обсяги емісії карток у межах 50 – 150 тис. штук. Серед банків, які випустили менш як 50 тис. штук карток, можна виділити МТ-банк (35 тис.), Кредитбанк (30 тис.), Укргазбанк (27 тис.), Імексбанк (26 тис.), Кредитпромбанк і ВАБанк (по 25 тис. штук) [7].

Наведені дані свідчать про те, що конкурентна боротьба на картковому ринку зростає. Основними шляхами розповсюдження пластикових карток все ще залишаються зарплатні проекти, які на сьогодні вже є традиційними. Якщо раніше до них залучались в основному виробники банківських установ та підприємств, то на сьогодні до цього процесу вже залучені робітники бюджетної сфери та студенти. Іншим напрямком є безкоштовне оформлення та видача пластикових карток вкладникам банків. Як правило, такі проекти впроваджуються на основі карток міжнародних платіжних систем.

Картки міжнародних платіжних систем на сьогодні є найзручнішими для користування, бо приймаються як на території України, так і за її межами. Саме тому їх кількість зростає вже і на початку 2003 р. (табл. 1) [8].

Таблиця 1. Динаміка емітованих карток в Україні на 01. 04. 2003р.

№ п/п	Назва банку	Кількість карток MasterCard та VISA на 01.01.03	Кількість карток MasterCard та VISA на 01.04.03	Відхилення (+,-)
1	Приватбанк	2309585	2798223	488638
2	Промінвестбанк	300003	366973	66970
3	Надра	369139	411460	42321
4	“Аваль”	589089	1016723	427634
5	Ощадбанк	142409	199190	56781
6	ПУМБ	334662	358893	24231
7	Правекс-банк	140384	209505	69121
8	“Фінанси та кредит”	119261	121213	1952
9	Укресімбанк	100201	133500	33299
10	УкрСиббанк	28099	38958	10859
11	Укрсоцбанк	97522	143758	46236

Темпи емісії платіжних карток вимагають збільшення пунктів їх приймання. Український ринок банкоматів ще на стадії становлення, і збільшення кількості пристроїв та деяке зростання обсягів операцій не завжди означає автоматичне поліпшення якості їх роботи. Держателі карток нерідко скаржаться на недіючі банкомати, збої у їх роботі чи відсутність готівки. Це свідчить про недостатній рівень організації і сервісної підтримки деякими банками відповідних мереж.

Таким чином, кількість банкоматів, які обслуговують картки MasterCard, зросла на 82,1%, VISA – на 79,8%; платіжних терміналів - відповідно на 86,6 і 86,8%, імпринтерів – на 16,2 і 15,6%.

Незначну кількість перевагу встановленого термінального обладнання платіжної системи MasterCard можна пояснити тим, що на сьогодні еквайрингом її карток займається більше банків.

Однак при позитивній тенденції росту мережі обслуговування карток, суми розрахунків картками в самій термінальній мережі продовжують падати. Протягом двох минулих років середній розмір транзакції на одного держателя української картки зменшився з 10 дол. США до 7-8 дол. США.

Якщо ж розглядати чиело банкоматів на мільйон чоловік населення, то щільність їх мережі в Україні за станом на 01.01.2003 р. становить 54 одиниці. Для порівняння: на кінець 2001 р., за даними компанії Retail Banking Reserch, у першу п'ятірку ввійшли Японія, де відповідний показник становив 1243 одиниці, США - 1241, Іспанія - 1174, Канада - 1128 і Південна Корея - 1073. У країнах Західної Європи щільність банкоматних мереж у середньому дорівнює 553, а загалом у світі - близько 200 банкоматів на мільйон чоловік населення. Як впливає з наведених даних, Україні, щоб довести зазначений показник хоча б до середньосвітових значень, необхідно збільшити кількість банкоматів у 4 рази.

Утім показник щільності банкоматних мереж без прив'язки до загальної кількості емітованих карток дає лише загальне уявлення про рівень розвитку інфраструктури видачі готівки в країні. Якщо порівнювати кількість банкоматів із кількістю емітованих платіжних карток, то, за станом на 01.01.2003 року, 2619 встановлених в Україні банкоматів обслуговували 6325 млн. емітованих карток, тобто в середньому на один банкомат припадало 2415 карток.

Порівнюючи кількість діючих карток в Україні і пунктів їх приймання на душу населення з іншими європейськими країнами, маємо визнати, що ми поки що відстаємо. Вирішити дану проблему можна лише на рівні держави чи окремих її регіонів, або на рівні платіжних систем.

На рівні держави поки що можна відмітити ухвалений Закон "Про платіжні системи та переказ грошей в Україні", який дозволив займатися еквайрингом не лише банкам, а також іншим юридичним особам. Але, за минулий час так і не з'явилося реально функціонуючої еквайрингової компанії. Ринок почне зростати, коли з'являться економічні стимули. Наприклад, якщо відомства висунуть вимоги щодо установки термінального обладнання залежно від обсягів готівки та виду діяльності і поєднають їх з економічними стимулами, звісно що в такому випадку торговці вже будуть зацікавлені купувати термінали.

Протягом минулого року в Україні здійснено понад 74,8 млн. операцій з використанням платіжних карток на суму 20571,44 млн. грн. Причому 73 млн. внутрішньодержавних операцій проведено за картками, емітованими українськими банками (на суму 18 832,35 млн. грн.) і 1,8 млн. - за картками, випущеними банками нерезидентами (на суму 1739,09 млн. грн.).

На території України пластикові картки в основному використовувались для зняття готівки. У 2002 р. здійснено 69,4 млн. таких операцій, та 92,8% від загальної кількості внутрішньодержавних операцій, що становило 95,5% (19 653,75 млн. грн.) від загального обороту за картками. Відповідно на безготівкові операції припадало 7,2% (917,69 млн.), а їх частка в сумарному обороті становила 4,5% (917,69 млн. грн.).

Щоб збільшити частку безготівкових операцій, платіжні системи і банки окрім розвинення мережі прийому карток, повинні організувати різноманітні рекламні акції та кампанії, розширювати спектр послуг, пов'язаних з застосуванням пластикових карток, розробляти нові спільні програми із небанківськими установами, стимулюючи клієнтів розраховуватися за придбані товари чи надані послуги пластиковою картою.

Завдяки випуску пластикових карток, банки також отримують ресурсну базу. У 2002 р. кількість карток збільшилась на 94,5%, а сума залишків на картрахунках - на 89,3%. Таким чином, ми бачимо взаємозв'язок між зростанням обсягів емісії платіжних карток і збільшенням залишків на карткових рахунках, які можна розглядати як реальний резерв для безготівкових розрахунків [7].

Враховуючи те, що на теренах України електронна комерція розглядається сьогодні як одна з нових та перспективних форм інновацій у сфері торговельного обслуговування і перебуває лише на стадії початкового розвитку, подальші дослідження доцільно зосередити на оцінці та перспективах розвитку розрахунків за допомогою пластикових карток у всесвітній мережі Інтернет.

Література:

1. Жидко К. Шляхи забезпечення дохідності операцій банку з платіжними картками// Вісник Національного банку України. – 2003. - №5. – с.28-31.
2. Коваленко В.В., Терехов Є.М. Карткові платіжні інструменти та сучасні тенденції розвитку грошово-кредитного ринку України// Вісник Української академії банківської справи. – 2002. - №1 (12). – с.64-67.
3. Кравець В., Савченко А. Платіжні картки в Україні: Навчальний посібник. – К.: В-во “Факт”, 1999. – 30с.
4. Романенко Л.Ф. Ринок повітряних банківських технологій в Україні// Банківська справа. – 2003. - №5. – с.99-105.
5. Чесноков А. Итоги 2001 года: высота 3000000 взята// Карт-Бланш. – 2002. - №1. – С.1-8.
6. Чесноков А. Банковская карточка – национальные особенности// Карт Бланш. – 2001. - №12. – С.4-9.
7. Харченко В. Підсумки діяльності банків на ринку платіжних карток у 2002 році// Вісник Національного банку України. – 2003. – №4. -- с.29-37.
8. Шелковичная Е. Карта ляжет, карта скажет// Мир денег. – 2003. - №5-6. – с.12-15.

Шульга Н.П.

СИСТЕМА ЗБАЛАНСОВАНИХ ПОКАЗНИКІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ КОНТРОЛІНГУ
КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

До 90-х років ХХ століття управління діяльністю підприємств та банків (суб'єктів господарської діяльності) в країнах з розвинутою економікою здійснювалося на основі традиційного підходу, недоліки якого полягають в тому, що:

- стратегія не закріплена у вигляді окремого документу, схваленого вищим керівництвом;
- відсутній зв'язок між стратегічним та оперативним плануванням;
- менеджери та спеціалісти компаній не в достатній мірі залучаються до обговорення, прийняття стратегії та її моніторингу;
- зусилля спеціалістів компаній в основному зосереджені на досягненні фінансових показників;
- ключові показники результативності незбалансовані;
- система матеріального заохочення зорієнтована на виконання короткострокових планів і не враховує виконання стратегічних завдань, що негативно впливає на реалізацію стратегії.

Зростання динамічності оточуючого середовища, швидкий розвиток інформаційних технологій, поява труднощів з реалізацією продуктів та послуг поставили під сумнів доцільність традиційного підходу до управління і призвели до необхідності здійснення ефективних перетворень, які базуються на гармонійному поєднанні стратегічного та оперативного менеджменту. Розв'язання зазначеної проблеми в певній мірі досягається завдяки впровадженню концепції збалансованих показників, яка в економічній літературі отримала назву Balanced Scorecard – BSC.

Система збалансованих показників була розроблена американськими дослідниками Девідом Нортоном і Робертом Капланом в 1992 р. і базується на новому підході, який у порівнянні з традиційним забезпечує:

- причинно-наслідкові зв'язки між цілями та показниками результативності;
- відображення інтересів усіх зацікавлених сторін в діяльності компаній;
- прийняття заходів, які узгоджуються з реалізацією конкретних цілей;
- доведення стратегічних та оперативних індикаторів до співробітників усіх рівнів управління;
- моніторинг досягнення стратегічних та оперативних цілей;
- зворотній зв'язок, що створює підґрунтя для коригування стратегії та її удосконалення з урахуванням поточної ринкової ситуації.